

Akademiet for yngre forskere

Innspill til andre høringsrunde i arbeidet med stortingsmelding om forskningssystemet fra Akademiet for yngre forskere

Oslo/Bergen, 02.mai 2024

Akademiet for yngre forskere (AYF) takker for anledningen til å svare på andre høringsrunde i arbeidet med systemmeldingen. Vi takker også for invitasjon til innspillsmøte 12.april.

Vi håper at målet for dette arbeidet er å skape et best mulig forskningssystem for både forskere, institusjonene og samfunnet for øvrig. Vi viser her til vårt [innspill til Utsynsmeldingen](#) fra 2022, som vi mener også er relevant for dette meldingsarbeidet:

«For å ha et best mulig utdannings- og forskningssystem er det av stor betydning at institusjonens frihet og den akademiske friheten ligger til grunn, og at dette ikke utfordres av føringer fra regjering og næringslivsinteresser. [Det er derfor] avgjørende at man ikke skaper et utdannings- og forskningssystem som utfordrer institusjonenes autonomi, samtidig som man skal møte arbeidslivets behov» (s. 3).

Vi støtter opp under at det trengs en systemmelding, men stiller noen spørsmålstegn ved rekkefølgen på meldingsarbeidet jf. andre meldinger og strategier som regjeringen nylig har lansert, som vi mener kan påvirke premisene for systemmeldingen¹.

Vi starter med spørsmålet dere stiller i høringsbrevet om det er «...ev. andre utviklingstrekk og endringer som er relevante for forskningssystemet og som bør behandlet i meldinga»?

AYF har her to innspill:

- *Hvordan skape bedre og mer attraktive karriereveier for forskere, og spesielt yngre forskere.*

Vi mener at det fortsatt er en for stor andel midlertidighet i sektoren og at karriereveien som forsker er preget av stor usikkerhet og lite forutsigbarhet. Dette kan ses blant annet i Forskerforbundet [rapport fra nov. 2022](#) som viser at 1 av 3 unge forskere ikke anbefaler andre en forskerkarriere. Tilsvarende funn kan leses i vår egen rapport "[Unge Forskere](#)" fra 2018, og denne trenden kan også ses i andre rapporter.

For å skape et best mulig forskningssystem er det av stor betydning at man klarer å adressere denne utfordringen på en god måte.

- *Hvordan møte økende press på den akademiske friheten både nasjonalt og internasjonalt*

En av de største overhengende utfordringene dagens forskningssystem møter er det økende presset på den akademiske friheten, både globalt, regionalt og nasjonalt. [Friedrich-Alexander-Universitetet \(FAU\) siste rapport](#) viser at den akademiske friheten og frie forskningen er under et sterkt press. De siste ti årene har det vært en betydelig tilbakegang for vilkårene for akademisk frihet for over halvparten av verdens befolkning. Dette gjelder også i USA og Vest-Europa. Dette henger også sammen at det globalt er betydelig mindre tillit til forskningen. Med slike trender er det avgjørende å opprettholde og styrke ordninger for internasjonalt forskningssamarbeid. Vi håper regjeringen i større grad vil vektlegge hvordan man møter denne utfordringen i systemmeldingsarbeidet.

¹ Noen av de disse meldingene er blant annet Utsynsmeldingen, handlingsplan for norsk fagspråk og strategi for økt FOU-innsats

Akademiet for yngre forskere

De fem temaene i innspillsbrevet

Vi vil videre de fem temaene som tas opp er viktige, men kanskje ikke tar tak i de mest langsiktige utfordringene forskningssystemet står ovenfor. Vi vil her gå gjennom de de fem punktene:

1. Vi står i eit gjennomgripande digitalt teknologiskifte

Som vist i høringsbrevet vil samspillet mellom kunstig intelligens (AI), datahåndtering og den økende etterspørselen etter superdatamaskiner skape et behov for både strategiske investeringer og regulatorisk framsyn.

Gitt eskaleringen i etterspørselen etter datakraft drevet av AI-applikasjoner og det påfølgende behovet for robuste datainfrastrukturer, anbefaler vi et dedikert initiativ for å etablere et nasjonalt senter for kunstig intelligens. Dette senteret vil tjene som et knutepunkt for utvikling av AI-egenskaper på tvers av ulike sektorer, og prioritere etiske rammeverk og sikkerheten til digitale systemer. Et slikt senter vil ikke bare være spydspissen for innovasjon, men også integrere innsatsen på tvers av akademiske, industrielle og offentlige landskap, og sikre at fremskritt innen AI er i harmoni med samfunnsbehov og sikkerhetsstandarder.

Videre er det avgjørende å ta opp de etiske vurderingene rundt digitale teknologier, spesielt med tanke på personvern og etisk bruk av AI. Vi foreslår formulering av et omfattende nasjonalt etisk rammeverk for digitale teknologier. Dette rammeverket vil omfatte retningslinjer for personvern, algoritmisk åpenhet og bruk av AI, og sikre at teknologiske fremskritt styrker samfunnets velferd uten å gå på bekostning av etiske normer og personvern. Viktig er det at dette rammeverket også bør inkludere mekanismer for kontinuerlig evaluering og standardisering av nye teknologier for å sikre at de oppfyller etablerte etiske og operasjonelle standarder før utbredt implementering.

For å støtte disse teknologiene er en oppgradering av vår eksisterende forskningsinfrastruktur nødvendig. Vi går inn for styrking av nasjonale databehandlingsanlegg, inkludert utvikling av avanserte superdatamaskiner og utvidelse av høykapasitets datanettverk. Disse ressursene er avgjørende for å opprettholde Norges konkurransefortrinn innen forskning og utvikling, spesielt innen krevende felt som beregningsbiologi og klimaforskning, som er avhengig av betydelig datakraft.

Integrasjonen av disse komponentene – AI-utvikling, etiske rammeverk, evaluering, standardisering og infrastrukturforbedring – vil kreve nøye koordinering. Vi foreslår at regjeringen utvikler et forskningsveikart som skisserer integreringen av digitalt skiftarbeid på tvers av avdelinger, illustrerer potensialet for synergier og sikrer at alle sektorer beveger seg mot en sammenhengende digital fremtid. Dette siden digitaliseringen vil omfatte forskningssystemet som helhet. Det er samtidig viktig at dette ikke utfordrer eller bygger ned grunnforskingsmiljøer.

2. Vi står i ein ny geopolitisk situasjon

Vi anerkjenner at den geopolitiske situasjonen har betydning for forskningssystemet og at det kan oppstå spenninger mellom hensynet til nasjonal sikkerhet og fri og internasjonalt orientert forskning. Samtidig mener vi at premisset om at kunnskap er viktig først og fremst for å "ivareta nasjonale interesser" og at internasjonalt forskningssamarbeid er preget primært av "konkurranse" mellom nasjoner er problematisk. Kunnskap utvikles på tvers av landegrensene, og dagens utfordringer kan ikke løses ved å fokusere på såkalte nasjonale interesser og konkurransementalitet. Internasjonalt

Akademiet for yngre forskere

kunnskapssamarbeid er ikke bare viktig "for å vareta nasjonale interesser og videreutvikle Norge som ein konkurransedyktig kunnskapsnasjon"; det er også viktig for å takle de store problemene som påvirker hele verdenssamfunnet (klimaendringer, økologisk kollaps, pandemier, militarisering og krig, osv.).

Vi er bekymret for at tiltak som er ment å styrke nasjonal sikkerhet kan ha den uintendenterte effekten av å svekke den akademiske friheten. Her må man finne en god balanse, og det er viktig at myndighetene har en god og kontinuerlig dialog med sektoren om denne problematikken.

Når det gjelder hva som bør gjøres, synes vi det er viktig at det norske forskningssystemet opprettholder internasjonalt samarbeid, åpen kunnskap og solidaritet som styringsverdier. Det er viktig å fortsette med samarbeidsprogrammer som INTPART og NORPART, hvor forskningsmiljøer i Norge får utvikle gode samarbeid med kollegaer i andre land på institusjonelle og individuelle nivåer.

Det er viktig å få et forutsigbart stipendsystem for studenter fra utenfor EØS/Sveits for å sikre et mangfoldig undervisnings- og forskningsmiljø i Norge og for å bidra til å forme nye generasjoner av forskere i andre land.

Hvis det blir innført nye klassifiseringer av data (f.eks. åpent-skjermingsverdig, ugradert-gradert og sivilt-militært), må systemet tillate at enkeltforskere kan få diskutere og forhandle hvis de mener at bestemte klassifiseringer ikke er riktig eller går ut over akademisk frihet.

En prosess for innspill og justering av retningslinjer og andre mulige nye systemer knyttet til internasjonalt samarbeid burde bli etablert som en del av systemet, som en del av beredskapen for endringer i den geopolitiske situasjonen i framtiden. Det må sikres dialog om - og et system for - grundig vurdering av eventuelle spenninger mellom sikkerhetshensyn og forsknings- og kunnskapsbyggingshensyn.

3. Kunnskap må takast raskare i bruk

AYF er enige i at det er mye å hente på at kunnskap tas raskere i bruk og at det trengs tiltak som kan bidra til dette. Det er samtidig viktig at slike tiltak også tar høyde for at det er tidkrevende å utvikle god kunnskap og forskning, og at slike tiltak ikke går på bekostning av gode rammevilkår for fri og uavhengig forskning. Dersom raskere bruk av kunnskap også betyr at selve forskningsprosessen skal gå raskere, risikerer vi at kunnskapen som produseres ikke er av god nok kvalitet til å sikre godt kunnskapsgrunnlag for å løse samfunnets utfordringer.

Raskere bruk av kunnskap sees ofte i sammenheng med begreper som «nytteverdi» og «samfunnsnytte». Problemet med dette er at det kan være vanskelig å forutsi hvilken kunnskap som vil ha stor nytte i fremtiden. Samfunnet har gjentatte ganger tatt i bruk kunnskap som ikke ble utviklet fordi den var ansett som spesielt samfunnsnyttig. Slik kunnskap lå blant annet til grunn for den raske utviklingen av covid-19 vaksine. En snever eller ridig begrepsforståelse knyttet til begrepene "nytte" eller "samfunnsnytte" kan være en fallgrube. Resultatet kan være at man bygger opp kompetanse på områder med stor etterspørsel i øyeblikket, og lar seg friste til å samtidig bygge ned fagområder med kompetanse som i første omgang ikke virker like "samfunnsnyttige". Da kan man stå uten den rette kompetansen både i den langsiktige samfunnsutviklingen og når kriser eller utfordringer oppstår.

Akademiet for yngre forskere

Et av regjeringens tiltak for å sørge for økt bruk av forskningsbasert kunnskap er innføringen av målrettede samfunnsoppdrag. Dette tiltaket kanalisere forskningsmidler mot utvalgte tematiske områder som sannsynliggjør økt forskning på noen felt. En slik prioritering av forskningsmidler kan gå på bekostning av midler til andre områder som i fremtiden kan vise seg å være vel så «samfunnsnyttige». Videre mener at AYF at dette tiltaket først og fremst påvirker hvilke tema det forskes på, som ikke nødvendigvis henger sammen med hvor raskt forskningsresultatene kan tas i bruk.

Målrettede samfunnsoppdrag er et skritt i retning av økt politisk styring av forskning. Det er viktig at dette balanseres med gode rammevilkår for akademisk frihet og fri forskning. AYF mener Forskningsrådet spiller en viktig rolle i dette fordi det skaper en fornuftig armlengdes avstand mellom politikken og forskningsmidlene. Slik er det i større grad faglige kriterier, ikke skiftende politiske prioriteringer, som styrer tildeling av forskningsmidler. Dette gir stabile vilkår for norsk forskning som igjen er avgjørende for at vi kan både skape fremragende forskningsmiljøer og svare på de samfunnsutfordringene Norge og verden står overfor.

Det er ikke forskningssystemets ansvar alene å sørge for at forskningsbasert kunnskap tas i bruk av samfunnet. Det kreves også det legges til rette for tett og godt samarbeid mellom forskningsmiljø, organisasjonsliv og offentlig og privat sektor. Slikt samarbeid krever at det finnes god forskningskompetanse utenfor academia og tiltak som sørger for gode vilkår for å bevege seg på tvers av sektorer er en viktig forutsetning (se mer under punkt 5).

En annen viktig forutsetning for at kunnskap tas raskere i bruk er god dialog og samarbeid mellom de som utvikler kunnskap og de som skal ta den i bruk. Slik kan gode forskningsprosjekt utvikles i reelle samarbeid. AYF ser derfor med interesse på utviklingen av Kommunenes strategiske forskningsorgan og utlysningen av typen kompetanse- og samarbeidsmidler som åpner for prosjekter hvor forskeres interesser sammenfaller med samfunnslivets kunnskapsbehov uten at det trenger å innebære politisk styring ovenfra. Samtidig er det viktig å understreke at slike prosjekter er sammensatte og krevende å utvikle. For unge forskere er det derfor spesielt viktig med et forskningssystem som legger til rette for å etablere gode samarbeidskonstellasjoner mellom yngre forskere og andre samfunnsaktører, blant annet gjennom midler til mindre forprosjekter på veien mot større prosjektsamarbeid.

Videre er det en utfordring for flere forskere at de ved høyt trykk på å formidle forskningen og ta den bruk at de kan oppleve at de mister rettighetene til forskningen og resultatene sine. For eksempel kan ulik populærvitenskapelig formidling få kunnskap og forskning ut i samfunnet og raskt i bruk, men dette kan også representere en situasjon der forskeren kan miste eierskapet til resultatene. Forskningssystemet må adressere spørsmål som rettigheter, insentiv og infrastruktur for formidling - både faglig og populærvitenskapelig - som tar vare på forskernes åndsverk og karriereutvikling. For eksempel er det ofte praksis i forskningsinstitutter å publisere resultater i rapportserier som er åpne for alle, men disse er ikke poenggivende og gir derfor lite insentiv til forskerne om å publisere der.

4. Oppdragsmarknaden er i endring

AYF, som har flere medlemmer tilknyttet forskningsinstitutter o.l., erfarer at det er betydelige pågående og raske endringer i oppdragsmarkedet. Dette ved at det er særlig økt konkurranse om midler ved utlysningene. Dette siden mye av forskningen i næringslivet skjer i bedriften. En utfordring ved dette er at mange av forskningsresultatene forblir i bedriftene som finansierer

forskningen. Dette mener vi er utfordrende siden det gjør at forskningen kommer senere i bruk, i tillegg til at det blir mer krevende for andre fagmiljøer å bygge videre på- og eller utfordre forskningsresultatene.

Vi støtter oppunder regjeringens mål om at det må være et økt FOU-innsats, og at det kommer en egen strategi for dette. Men, som nevnt i andre deler, av dette innspillet må ikke dette gå utover den faglige integriteten, grunnforskningsmiljøer og andre forskningsetiske prinsipper.

5. Behovet for tverrsektoriell samordning aukar

Vi støtter opp under at det trengs bedre tverrsektorielt samarbeid og organisering, både for å løse samfunnsutfordringer og skape et enda bedre forskningssystem. Noen av utfordringene med dagens sektorsystem er at det er for store forskjeller når det gjelder hvor mye de ulike departementene investerer i forskning, og i hvor stor grad de kanaliserer tilgjengelige midler gjennom Forskningsrådet. Når midlene også tildeles direkte fra departementene eller tilknyttede enheter, mener vi det er avgjørende at dette gjøres på en måte som sikrer forskning av høy kvalitet – blant annet ved bruk av forskningskontrakter, og ved å forme utlysningene på en måte som ikke skaper uheldige hindringer for forskningskvaliteten.

Det samme gjelder forskningen som er finansiert av næringslivet og industri. Det er rimelig at oppdragsforskning skal gi svar på konkrete utfordringer identifisert av oppdragsgiver, men også denne forskningen må gjennomføres på en faglig forsvarlig måte hvor den faglige integriteten ivaretas. I tillegg må ikke samarbeid med næringslivet true vitenskapelige standarder og gå på bekostning av den faglige integriteten. Norsk forskning har hatt noen utfordrende saker de siste årene hvor vi mener at næringslivsinteresser har gått for langt, og utfordret forskningsetiske og akademiske prinsipper². Vi ser også at den akademiske ytringsfriheten har vært under press ved at forskere vegrer seg for å delta i den offentlige debatten. I et leserinnlegg i kjølvannet av en sak på NTNU i des. 2023 oppfordret AYF [i et leserinnlegg i Khrono](#) at både universitetene, høgskolene og næringslivet må gå igjennom hvordan kontakten mellom forskning og næringsinteresser skal være, både ved å tenke grundig og prinsipielt om premissene og retningslinjene for samarbeidet mellom de to sektorene og ved å gå gjennom inneværende forskningskontrakter.

AYF er opptatt av at yngre forskeres muligheter for mobilitet på tvers av sektorer – fra academia til privat sektor, og tilbake, men også fra academia til offentlig sektor, og tilbake. Vi mener at dette er et viktig tiltak for å skape mer attraktive karriereveier i academia. I dette arbeidet er det viktig å tenke over hvordan det å bevege seg fra academia til privat eller offentlig sektor, ikke gjør det tilnærmet umulig å kunne komme tilbake til academia igjen.

Overgangene og anerkjenningen av ulike karriereveier må bli enklere uten at dette går utover vitenskapelig kvalitetssikring og øvrige akademiske standarder. Vi er derfor imot forslaget om endringer i sakkyndig komite som er foreslått i HK-dir sitt nylige forskriftsforslag, noe vi har utdypet i dette [høringssvaret](#).

² To eksempler på dette er en sak fra Havforskningsinstituttet fra 2022 hvor forskere med utfordret av lakseoppdretterne (les mer i [denne nettsaken i E24](#) fra nov. 2022). Det andre er saken på NTNU des. 2023 mellom uenighet mellom Norsk Industri, rektor ved NTNU og to forskere ved NTNU. Omtalt blant annet i denne [nettsaken](#) i Khrono.

Akademiet for yngre forskere

Vi ser frem til å følge opp dette viktige arbeidet fremover og ønsker Regjeringen lykke til med arbeidet!

På vegne av Akademiet for yngre forskere

Feroz Mehmood Shah
Leder

Bjørn Kristian Danbolt
Generalsekretær

Arbeidsgruppe for å utarbeide høringssvaret har bestått av: Feroz M. Shah, Nora E.H. Mathé, Marte Haaland, Aase Kristine Lundberg, Birger Berge og Bjørn Kristian Danbolt, med bistand fra Michael Riegler og Julia Olsen